

Ács Pál

LASSÚSÁG

GALAVICS GÉZA MUNKAMÓDSZERE

„Mindig is lassú voltam” – mondta beszélgetés közben Géza néhány héttel ezelőtt, amikor munkatempójára, munkamódszerére terelődött a szó. Azóta sokat gondolkodtam ezen a kijelentésén. Vajon hogy értette ezt?

Eszembe jutott egy eset. Nem is olyan régen, 2013-ban történt, Kőszegen. Egy több napos tudományközi tanácskozást rendeztünk akkor Esterházy Pál sokoldalú alkotói, művészeti pártolói és politikusi életútjáról. A konferencia titkára voltam, Galavicsot próbáltam rábeszélni, hogy – a művészettörténet nézőpontjából – tartson egy hosszabb, átfogó, vitaindító előadást. Rengetegszer egyeztetünk az előkészítő munka során. Szó, ami szó, Géza igencsak kérette magát. „Biztos, hogy én vagyok az, aki kell ide?” – kérdezgette hamiskás mosollyal. Próbáltam eldönteni: valóban nincs kedve a dologhoz, vagy csak még több meggyőzésre lenne szükség? Azt persze érzékeltem, hogy élénken érdeklődik az esemény iránt, ezért kitartó voltam, és bevettem minden agitációs képességemet. Géza végül ráállt a dologra. Ettől kezdve már csak azt szeretne volna tudni, hogy pontosan hol, milyen teremben kell majd beszélnie. Elsősorban arra volt kíváncsi, hogy lesz-e ott *rendes* sötétítés. Az Írótkő Hotel munkatársai biztosítottak bennünket arról, hogy az előadóterem befüggönyözhető. Gézát nem tudtam igazán megnyugtatni. A konferencia délután kezdődött, de a résztvevők már reggel megérkeztek. Galavics is korán befutott. Rögtön megkeresett, és izgatottan sürgetett, hogy most azonnal vezessem őt az előadóterembe. Beléptünk. A helyiségben voltak ugyan valamiféle függönyök, de – mivel az egyik falat teljes egészében üveglapok borították – meglehetősen világos volt. „Így ez nem lesz jó” – szögezte le Géza –, „délután ide fog sütni a nap, így nem tudom megtartani az előadást, világosban nem lehet vetíteni. Nekem egy *valóban besötétített terem* kell” – tette hozzá ellentmondást nem tűrően.

Megoldottuk a problémát. Megvásároltuk a városka ápiszaiban fellelhető összes barna csomagolópapírt, és szépen bepapíroztuk az egész (csaknem kétszáz főt befogadó) termet. Mikor Géza ebéd után újra felmérte a terepet, némiképp lehiggadt, és ettől fogva az esemény kezdetéig már csak két egymás mellé helyezett vetítógépének beállításával és képeinek rendezgetésével foglalatzkodott.

Máig sajnálom, hogy az előadásról nem készítettünk hangfelvételt. Galavics szabadon beszélt. Nem volt rövid. Mindent beleadott és belefoglalt ebbe az előadásba: felvázolta a teljes kutatástörténetet, kitért Esterházy Pál sokrétű életművének valamennyi fontos vonatkozására, és rengeteg képpel szemléltette és bizonyította a hosszú életű nádor mecénási pályafutásának páratlan sokoldalúságát. Egyszermind el-elidőzött azoknál az Esterházy Pál által inspirált nevezetes műal-

kotásoknál, amelyek pregnánsan képviselik a megrendelő jelentékeny vizuális kreativitását. A megnyitó beszédben helyet kaptak Géza aktuális, a kismartoni Esterházy-rezidencia dísztermének mennyezetképeire vonatkozó (akkor még kevésbé előrehaladott) kutatásai is. Azon senki nem lepődött meg, hogy noha az előadó kitért Esterházy mecénási tevékenységének ellentmondásos, vitatható vonásaira is, a teljes életműről igen kedvező képet festett.

Azt azért furcsállták néhányan, hogy a bő egyórás beszéd alatt a teremben szinte vaksötét volt, csak a képek és az előadó szavai világítottak. A gesztusnak nem tulajdonítottunk önmagán túlmutató jelentőséget, a barna papírokat később leszedtük. Géza nagy érdeklődéssel hallgatta végig a négynapos konferencia valamennyi előadását, többször hozzászólt, erősen figyelt arra, hogy mi lesz a tanácskozás végső konklúziója. Elsősorban természetesen a művészettörténészek (Szilágyi András, Buzási Enikő, Kiss Erika, Mikó Árpád és Margit Kopp) előadásai izgatták.

A tanácskozás után azonnal belekezdünk egy reprezentatív konferenciakötet szerkesztésébe. Nagyon számítottunk arra, hogy a könyv két bevezető tanulmányát egy történész és egy művészettörténész, R. Várkonyi Ágnes és Galavics Géza írják majd. Galavics húzódozott. „Előre figyelmeztetek titeket, hogy lassú vagyok” – mondta. Nagy nehezen mégis megígérte, hogy esetleg „ad nekünk majd valamit”. Újrakezdődtek a telefonbeszélgetések, miközben szépen gyűltek a kötetbe szánt szövegek, R. Várkonyi is leadta *Személyiség és politika* című tekintélyes értekezését. Géza írása csak nem jött. Igyekeztem rábeszélni, hogy ha nem is a kőszegi előadás írott változatát, de egy kisebb elemzést mindenképp küldjön, ám ő kitért, ismételten lassúságára hivatkozott, arra, hogy nincs kész azzal, amit ide jónak látna, és nem is lesz egyhamar. Enigmatikusan bár, de nyomatékkal ismételte azt is, hogy „úgy jó az a művészettörténeti blokk, ahogy van”, nincs itt már igazán szükség órá. Én persze ellenkeztem. 2014 telén, R. Várkonyi Ágnes temetésén beszélünk utoljára erről a témáról. A kötet ekkorra teljesen összeállt. Már csupán egy pár lapos bevezetőt kértem Gézától, de ő ellentmondást nem tűrő hangon kijelentette: „ezt neked kell megírnod”.

Így is lett. Könyvünk 2015 tavaszán tartott bemutatója után Géza megdicsérte rövidke bevezetőmet, amelyben az ő klasszikus Esterházy-pályaképének egyik megfigyeléséből indultam ki, de kitértem természetesen a kötet újdonságaira is, megemlítve, hogy egyes tanulmány szerzők immár némi fenntartással kezelik Esterházy Pál gyűjtői ízlését.

Eltelt egy újabb év, ismét egy könyvbemutatón futottunk össze Gézával: ekkor jelent meg az R. Várkonyi Ágnes emlékére kiadott *Művészet és mesterség* című sokszerzős tanulmánykötet. Belelapoztam gyorsan a Festschriftbe, és nem kis meglepetéssel vettem észre benne Galavics *csaknem százoldalas* Esterházy Pál-tanulmányát, és persze azt is azonnal láttam, hogy a jegyzetekben sűrűn emlegeti a kőszegi konferenciát és az abból kinőtt – általam szerkesztett – tanulmánykötetet. Arra is ráfutott a szemem, hogy Géza ebben a dolgozatban kitér saját kőszegi előadására is, lakonikusan kijelentve, hogy „az előadás nem jelent meg”. Koccintás közben mosolyogva odaszólt, hogy érdekelné a véleményem a szövegről.

Előadás közben a kőszegi Esterházy Pál-konferencián, 2013. május 22–23.

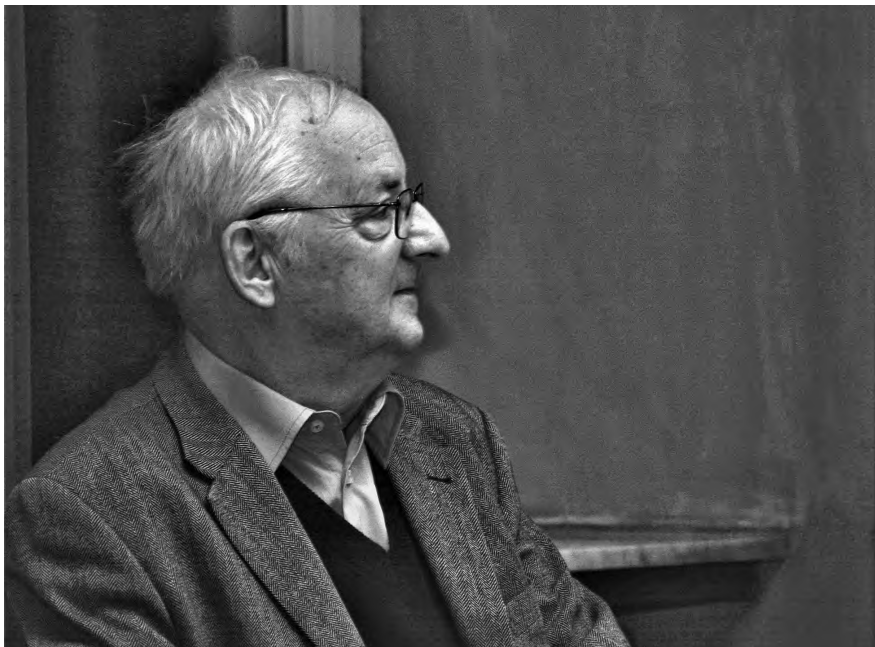
Fotó: Ács Pál

Végigolvastam a kismartoni díszterem Esterházy Pál által elgondolt és kidolgozott művészeti programjáról szóló, nagy ívű Galavics-tanulmányt, és minden teljesen világossá vált számomra. Elsősorban nem is a szorosabb értelemben vett szakkérdésekre, a briliáns érveléssel előadott tudományos mondandóra és a páratlanul gazdag argumentációra gondolok. Hanem arra, hogy a szövegből fehéren-feketén kiderült, mi volt a húzódozás, a késlekedés, a *lassúság* oka. Megértettem, hogy miért maradt ki Géza a kőszegi konferencia előadásait összegyűjtő tanulmánykötetből, hogy végülis miért nem gazdagította nagyszabású értekezésével a mi könyvünk művészet-történeti blokkját, és miért R. Várkonyi

Ágnes emlékének dedikálta azt a művét, amelynek elvileg *nálunk* lett volna a helye.

Azért, mert Galavics nyilvánvalóan nem értett egyet a kőszegi kötet némiképp bálványdöntőgető, dekonstrukciós elveivel, melyeket szerkesztőként – többé-kevésbé – magam is vallottam, tehát Géza – tisztán szakmai alapon – vitában állt velem (is). A tudományban mindig vannak „szétszedős” és „összerakós” korszakok. Mi ott és akkor, 2013-ban a „szétszedős” irányzatnak adtunk elsőbbséget, Géza viszont kitarzott az – általa mindig is követett – „összerakós” módszer mellett. „Én azzal léptem színre, hogy felismertem: jó, ezek meg ezek a dolgok itt összefüggnek” – mondta nekem a minap. Esterházy Pálban mindig a nagy programalkotó géniust, a legkülönbözőbb történeti helyzetekre a művészeti reprezentáció sokféle formájával reflektálni tudó szellemet tisztelte, becsülte. Nyilvánvaló, hogy nem tetszhetett neki igazán a kőszegi kötet érezhetően kétértelmű címe: *Esterházy Pál, a műkedvelő mecénás*. Azt sem díjazhatta különösebben, amikor az én előszavamban (is) olyasmit olvasott, hogy Esterházy számára „gyűjteményépítőként fontosabb volt a kétes értékű raritás a kvalitásnál: Mátyás király (hamis) mentéjéért lelkesedett, amikor talán Rembrandtot is vásárolhatott volna.”

Mégis leginkább a kőszegi kötetnek azok a kijelentései kelthettek ellenkezést Gézában, amelyek kétségbe vonták Esterházy Pálnak saját gyűjteményéhez fűződő intellektuális kapcsolatát, megkérdőjelezték a képi alkotások művészi rangja iránti fogékonyságát. Ezekre a nagy mecénást leminősítő megjegyzésekre adhatott volna gyors és csattanós választ. De ez nem az ő stílusa. Nem az ő munkamódszere. Ő *lassan* szeret, *lassan* tud dolgozni. Nem akar gyorsan túllenni a dolgokon. Három évig dolgozott csaknem százoldalas válaszában. A vizuális érzékenység hiányának vádját Esterházy Pálnál azzal tromfolta meg, hogy előtérbe állította a kismartoni Esterházy-palota dísztermének festménydíszzeit. Nemcsak azzal érvelt – meggyőzően –, hogy

Galavics Géza Az MTA intézetek várbeli épületétől búcsúzó „batyusbálon” 2016. december 13-án. Fotó: Ács Pál

Esterházy a kor elismert és kvalitásos festőjét, Carpofo Tencallát bízta meg a terem kifestésével. Sokkal inkább azzal, hogy Esterházy – az olasz-svájci festőművész eredeti koncepciójába beleavatkozva, azt felülírva – önállóan alakította ki a terem rendkívül bonyolult festészeti programját. A programot Géza mindig is a műalkotás szerves részének tartotta. Első könyvének ez volt a címe: *Program és műalkotás*. Jelen esetben a kismartoni terem képi programját a személyes, a nemzeti, a politikai és a művészi reflexiók sokszorosán egymásba fonódó, egymást értelmező és átértelmező rendszereként mutatta be: „Egész mecénási pályája azt mutatja, hogy egy életen át, sorsfordító helyzetekben, a legmagasabb politikai tisztségben, nádorként is képes volt erősen motivált vonzódásait és választásait a művészeti mecénatúra legkülönbözőbb műfajaiban kifejezésre juttatni” – foglalta össze mondandójának lényegét, R. Várkonyi Ágnes előtt tisztelegve, aki az Esterházy-életművet maga is „interdiszciplináris kihívásként” értelmezte.

Még mindig nyitva maradt az elsötétített terem kérdése. Miért ragaszkodott Géza a kőszegi előadóterem teljes besötétítéséhez? Ahol – tudta jól – olyanok (is) hallgatják őt, akiknek fenntartásai lehetnek nézeteivel szemben? Meggyőződésem, hogy ez a gesztus – azon túl, hogy a figyelmet megpróbálta a szavakról a képekre irányítani – egyfajta önértelmezés, alkotói *ars poetica* is volt. Egy a 17-18. században népszerű bibliai szentenciával élve ez így hangozhatna: *ex tenebris lux* – a sötétségből jön a fény.